

BORIS REITSCHUSTER, VLADIMIR PUTIN: KAMO VODI RUSIJU? Prometej, Zagreb, 2007.

Marita Brčić

Knjiga objavljena u Berlinu 2004. pod naslovom *Wladimir Putin; Wohin steuert er Russland?*, prevedena je na hrvatski jezik 2007. u izdanju izdavačke kuće Prometej. Koncipirana je u osam poglavlja s većim ili manjim brojem potpoglavlja te autorskim Predgovorom. Na kraju knjige nalazi se *Zahvala, Dopunska literatura, Kronologija i Kazalo imena*. Autor knjige Boris Reitschuster, iako po porijeklu Nijemac, Rusiju smatra svojim domom jer tu živi i radi još od 1990. Četrnaestogodišnji boravak u toj zemlji ostavio je zasigurno veliki utisak na autora pa on pišući o *novom ruskom caru* ne djeluje čisto kao novinar-promatrač nego kao aktivni sudionik svih zbivanja koja prikazuje u svojoj knjizi. Iako je riječ o portretiranju jednog političara, autor ipak, u novinarskom duhu, ostaje dosljedan činjenicama i ne poetizira veličinu lika kojim se bavi. Novinarski koncizno i jasno, pa čak i u strahu od zapadanja u novinarima nedozvoljenu subjektivnost, pomalo suhoparno iznosi činjenične podatke o procesu uspona jednog sasvim *običnog* pojedinca na političku scenu.

Na prvi pogled knjiga se čini kao prikaz smiješne strane povijesti. Autor Nijemac, subjektivno-intimno vezan uz Rusiju, piše o Rusu fasciniranom njemačkom disciplinom i hladnoćom koji je poznat pod nadimkom Nijemac ili Nemec. Kao agent KGB-a Putin je proveo pet godina u Njemačkoj usavršivši jezik i poprimivši njemačko disciplinirani pogled na svijet. Analitičari Putinovog političkog profila smatraju da ga je upravo taj petogodišnji dril KGB-a u Dresdenu oblikovao u najpodesniju osobu za mjesto *vođe*, cara, čvrste ruke tj. svega onoga što je u datom trenutku bilo potrebno jednoj državi kao što je Rusija.

Nakon pada komunizma, navodi autor, ljudi su u svim postkomunističkim/tranzicijskim zemljama polagali velike nade u očekivanja u demokraciju i promjene koje su nastupile. Početkom devedesetih, ruski narod je vjerovao kako ništa ne može biti gore od života pod komunističkom čizmom. S procesom demokratizacije, ruku pod ruku išao je i proces privatizacije. Najbolje komade državnog vlasništva, navodi Boris Reitschuster, dobivali su u prvom redu oni koji su na neki način zadužili partiju (staru sovjetsku elitu), zatim mladi funkcionari iz Kom-

somola, lukavi ugovarači i ljudi s mračnom prošlošću ili vezama s organiziranim kriminalom. U državi u kojoj je sve bilo narodno preko noći se stvara tajkunska elita koja crpi ogromnu količinu narodnog bogatstva iz majčice Rusije i prebacuje ga na sigurno, na vlastite račune u banke Zapadnog svijeta. Na čelu procesa *piratizacije* i nesmetanog pljačkanja vlastitog naroda bila je obitelj Borisa Jeljcina kojom je upravljala njegova kćerka Tatjana. *Obitelji*, navodi Reitschuster, nije bilo stalo ni do ruskog utjecaja u svijetu ni do ruskih velikodržavnih ambicija, niti do snage Rusije i njezine vojske. Sve se vrtjelo oko vlastite koristi. Upravo se tu i krije razlog, navodi autor, zašto je Zapad, inače kada mu je u interesu, *grlati* borac za ljudska prava, šutio. Dok se Jeljcinov klan u vanjskopolitičkom pogledu brinuo za stabilnost, *Obitelj* je mogla mirno pljačkati vlastiti narod. Tada je u Rusiji mlada demokracija doživjela svoj prvi debakl. Tko bi spomenuo riječ demokracija podrazumijevao je pod tim slobodu za nesmetanu pljačku naroda, pljačkašku privatizaciju, mito, korupciju, ogromnu nejednakost i nepravdu. Slabljenje Rusije išlo je naravno u prilog SAD-u, ali i Europi. Europa ili točnije rečeno Europska Unija nije trebala tako moćnog susjeda/člana. Ti samoproglašeni zaštitnici ljudskih prava i svete im demokracije, navodi Boris Reitschuster, dopuštali su *Obitelji* nesmetanu i otvorenu pljačku ruskog naroda. Kada je Rusija doživjela gospodarski slom i u potpunosti izgubila svaki utjecaj u svijetu na scenu stupa spasitelj u liku Vladimira Putina.

U poglavlju pod naslovom *Operacija nasljednik* autor iznosi dostupne mu činjenice opisujući put kojim je Putin preko mjesta časnika KGB-a u Lenjingradu, dogradonačelnika Petrograda, direktora Tajne službe, došao na mjesto premijera. Premijerom Rusije imenovao ga je sam Boris Jeljcin 1999. Na tom putu od trnja do zvijezda još se jednom u povijesnoj sapunici suvremene demokracije željelo pokazati kako je upravo na političkoj sceni sve moguće pa i ostvarenje američkog sna na ruski način. Izgleda kao da je i na Istočnom frontu demokracija još jednom potvrdila dobro poznatu, priznatu i općeprihvaćenu tezu *Čini se da ima puno više smisla otići na ručak s pravim ljudima nego pokazati dobre i potrebne sposobnosti za dobivanje bilo kakvog*

SPECTRUM
časopis
studenata
KBF-a

RECENZIJE

posla. Vladimir Putin, navodi autor, ne ostaje dužan svome omogućiitelju. Tri mjeseca prije predsjedničkih izbora premijer Putin *ukazom* jamči *Obitelj* zaštitu od mogućih kaznenih progona zbog pljačke naroda, malverzacija i osiromašenja milijuna ljudi. Pobjedom Putina na predsjedničkim izborima paradoksalnost demokracije realizirane u Rusiji dosegla je svoj vrhunac. Uzlet novog ruskog predsjednika na političku scenu osigurala je upravo *Obitelj* koja je Rusiju i ruski narod dovela do sloma, a taj isti narod *bira* Putina na demokratskim izborima za predsjednika. *Birajući izabrano* demokratska volja ruskog naroda biva u potpunosti poražena. Činjenice pak pokazuju, navodi autor, kako volja tog naroda ponekad želi i hoće biti nedemokratska.

Nakon neuspjeha demokracije po uzoru na Zapadni model, ruski narod, navodi Boris Reitschuster, traži nekoga tko će državi vratiti stabilnost, a narodu sigurnost. Zavod za istraživanje javnog mnijenja (VCIOM), nakon provedenih istraživanja u 2000, navodi kako se, nakon gotovo desetljeća Jeljcinova vladavine, te godine oko 80% ruskih birača bilo spremno odreći slobode u korist *reda u državi*. Većina ruskih birača u Kremlju želi vidjeti cara, a ne šarmantnog, simpatičnog i dobro raspoloženog političara. Oni žele čvrstu ruku i vladara koji nema straha od optužbi za kolateralne žrtve. Činjenica je, navodi autor, da većina Rusa manje vjeruje u ideju institucija i ideologija nego u kult ličnosti. Ruski narod se slaže glede toga da jedan mora imati moć, jedan je mora znati usmjeriti, a u dvojbenom slučaju jedan je i kriv. Padom komunizma, komunitaristička ideja u ruskom narodu nije nestala. Uvijek je, pa tako i danas, za Ruse bila važnija cjelina države nego pojedinci. Upravo se na tu pretpostavku poziva i sam Putin kada navodi razloge rata u Čečeniji. Iako od zapadnjačke demokracije nije preuzeo ništa pozitivno, zasigurno je preuzeo instrumentalno forsiranje straha i rata da bi se obmanio narod i skrenula pažnja s mnogo važnijih stvari. Vladimir Putin se na svaki prigovor za rat u Čečeniji, u maniri velikih demokracija, brani istim argumentom kao i Zapadne mu kolege – upozorava na neprijatelja koji je sveprisutan i *sveprijetelji*. Putin naglašava, a mediji potvrđuju, *Tko ne stoji na strani Moskve slovi za ekstremista*. Boris Reitschuster navodi kako su bombaški napadi iz temelja promijenili klimu u Rusiji. Sva mržnja naroda usmjerila se k teroristima jer nije domoljub onaj koji u takvoj situaciji dalje pita za optužbe Jeljcinova klana zbog korupcije. Poradi sigurnosti svoje domovine Rusi još jednom prelaze preko nanesene im nepravde i pljačke koju su doživjeli u vrijeme tranzicije i pokušavaju ići dalje s nadom u bolje sutra. Špekulacije o tome kako sama ruska tajna služba FSB organizira atentate da bi pojačala mr-

žnju prema Čečenima i opravdala ratovanje, stalno su negdje u zraku. Takve špekulacije, navodi autor, ne štete Putinu kao što ni špekulacije o tome tko je odgovori krivac za napad na WTC nisu uzdrmale Busha i republikance nego su ih još više učvrstile na pozicijama. Može se reći kako je ovdje riječ o čistoj psihologiji mase! Ako ne možeš uvjeriti ljude u neku laž, pronađi im neprijatelja i to će ih uvjeriti. Tu se krije razlog zašto Putin može zakonski provesti ideju o zabrani neometanog pristupa informacijama i otkrivanju povjerljivih informacija. Po nalogu Kremlja pripremljena je i *Doktrinu o sigurnosti informacija*, a planira se osnivanje i *centra za manipulaciju*. Manipulativna demokracija u potpunosti, navodi Reitschuste, izokreće pojam demokracije. Uz tako izokrenut oblik demokracije nupitno ide i izokrenuta uloga medija. U Rusiji, gdje su mito i korupcija postigli najsofisticiranije oblike, mediji spadaju u najpodmitljiviji faktor društva. Mediji su ti koji formiraju javno mnijenje, a ruski mediji ga formiraju po nalogu financijskih uplata koje dolaze iz Kremlja. Svatko tko se našao u medijskom prostoru, a nije funkcionirao po zadanom modelu, bio je na ovaj ili onaj način spriječen u svom novinarskom poslu.

Kada Putin sam sebe proglašava demokratom, navodi autor, onda on to radi sasvim ozbiljno i to stvarno misli. Problem je u tome što se njegovo viđenje demokracije ne slaže s viđenjem demokracije na Zapadu. Rusko viđenje demokracije, objašnjava Reitschuster, je takvo da ljudska prava vrijede sve dok se građani ponašaju patriotski, a pravna država se realizira onda kada se činovnici za svoju samovolju moraju pozivati na neki zakon. Demokracija ne znači da odlučuje volja birača nego da birači moraju potvrditi moćnika na dužnosti. Mjesto u senatu, navodi autor, nije samo stvar prestiža, nego i mjesto zaštite od kaznenog progona. Prema Europolu, oko 20% članova Dume može se svrstati u kriminalni milje. Ovdje se ne radi, navodi autor, o nekoliko klanova podzemlja povezanih s političarima, nego o usko povezanom, neporoznim i široko razgranatom spletu kriminalaca, sudova i policije. Privatizacija je za *podzemlje* bila posao stoljeća. Prema Europolu, oko 40% privatnog gospodarstva i poduzetništva i oko 60% državnih pogona u rukama je kriminalaca ili pripada kriminalnom miljeu. Stanje ruskog društva autor opisuje u rečenici: *Korupcija nije toliko propust koliko stil života: cement koji cijelom sistemu donekle daje čvrstinu*.

Vlada li Putin zbilja Rusijom ili je on samo lutka na koncu nekih mnogo većih igrača, ključno je pitanje koje i dalje muči veliki broj analitičara ruske politike. Očito je da je tržišni mehanizam odavno progutao političke ideale. Danas, navodi

Reitschuster, većina Rusa smatra kako je demokracija samo igra, ideološko pokriće za stare nepodopštine. Možemo se samo zapitati koliko su zapravo glade toga u krivu. Kada *savjetnici za imidž* kao oni koji su ključni u svakoj demokratskoj političkoj kampanji, kažu da je isto prodavati i reklamirati deterđent ili političara, onda postaje jasno koliko je zapravo politika prestala biti politikom i pretvorila se u nešto što nalikuje najstarijem zanatu na svijetu. Recept za uspjeh je jako jednostavan. Poznati prave ljude, biti vlasnikom još uvijek neokaljanog imena, osigurati novac od gospodarstvenika kome ste doživotni, a i dulje, dužnik i ostalo će riješiti *spin doktori*.

Ipak, ne može se zanemariti činjenica da je upravo Putin pružio Rusima ono za čim su čeznuli. Pružio im je stabilnost umjesto kaosa, snažnu državu umjesto samovolje i opet je Rusiju pretvorio u veliku silu i važnog svjetskog faktora. Autor navodi: (...) *činilo se da je Rusija pod Putinom na Zapadnom putu* (...). Ma zašto bi Rusija bila na Zapadnom putu? Zašto Rusija ne bi pronašla put koji odgovara isključivo njoj i njenim ljudima. Putin je ponovno uspostavio stabilnost, osigurao gospodarski rast oko 7%, stabilizirao rublju, ali Zapad kaže da zabrinjava činjenica što je ta stabilnost uspostavljena na krutosti i nepokretljivosti, mimo svakog oblika političkog pluralizam i demokratskih načela. Evo sada se zaštitnici demokracije, nakon što su niz godina zatvarali oči pred provedbom kvazi-ruske-demokracije popraćene sramotnom pljačkaškom privatizacijom, javljaju za riječ. Sada je pomalo već kasno da se u Rusiji demokracija ostvari demokratskim putem. Rusija danas na čelu s Putinom traži neki svoj put. Putin ne želi nikakav povratak planskom gospodarstvu, ali ne želi istovremeno ni svoju demokraciju prepuštiti slobodnoj volji birača. On ne želi, navodi autor, kontrolirano tržišno gospodarstvo, nego želi konkurenciju i privatno gospodarstvo jer mu je jasno da je to pokretač napretka. S druge pak strane, upravo zato jer je svjestan bogatstva svoje majčice Rusije, želi stogu kontrolu ključnih gospodarskih grana! Danas kada smo svjesni jedne ogromne financijske krize koja trese svijet u cijelosti, upravo iz razloga što tržišta upravljaju politikom, a ne obratno, postavlja se pitanje nije li ovaj *putinovski* model možda prihvatljiv kao nužan? Zasigurno nisu prihvatljivi načini i metode koje Putin koristi da bi se uvela kontrola nad ključnim gospodarskim granama, ali se u čitavom svijetu još jednom pokazalo kako nevidljiva ruka postupno, potrebe radi, postaje i treba biti vidljiva. To je upravo ono što Putini želi realizirati u Rusiji. Tržišno gospodarstvo da, ali su najvažnije gospodarske grane ipak u rukama države. Možda je Putin u pravu kada traži da najvažnije gospodarske grane trebaju biti državne i svatko bi trebao imati jednaku korist od njih. Jedino se na takav način

možda može zaštititi ideja *vladavine naroda* koja je sadržana u ideji demokracije.

Iščitavajući ovu knjigu i razmišljajući o izgubljenim tranzicijskim nadanjima i iščekivanjima ništa me zapravo nije ni iznenadilo ni zaprepastilo. Šokirala me sama nešokiranost jer je još jednom pokazala koliko smo *otupili* na sveprisutnu nepravdu, nejednakost, neslobodu koje se pravdaju procesom demokracije. To je naposljetku ono što me jedino šokira. Upravo se u tome i krije razlog zašto je ova knjiga, iako pitko i zanimljivo pisana, letjela prema zidu nekoliko puta (ostala je srećom čitava i neoštećena – zahvaljujem izdavaču na tvrdim koricama).

Vladimiru Putinu se mnogo toga treba zamjeriti i prigovoriti, ali mu se treba priznati da je u Rusiju napokon uveo kakav-takav red. Red je bio upravo ono čemu je Ruski narod težio nakon pada komunizma. Demokraciju nije lako izgraditi i za to treba vremena. Ne postoji instant-demokracija koja je spremna za upotrebu nakon pet minuta iako se danas čini da živimo u instant-svijetu. Za svaki proces, a posebno za proces kojim se iz temelja mijenjaju naši stavovi, načini života i sustavi vrijednosti, potrebno je vrijeme. Danas se od tranzicijskih država u par godina traži izgradnja nečega za što je drugim državama bilo potrebno više stotina godina i još se čini da su u *rob-bau* stanju.

Ne postoji jedan model demokracije, rekao je Alex de Tocqueville, koji se može preslikati na čitav svijet, sve narode i države. Potrebno je u domeni demokracije pronaći vlastiti put. Možda ruskoj toploj slavenskoj duši ne odgovara hladni utilitaristički libertarijanski anglosaksonski model demokracije koji im se stalno nameće, možda im odgovara neki drugačiji, ni bolji ni gori, nego jednako prihvatljivi model koji se tek gradi. Kada je narod prisilno navikao na malo, na siromaštvo, na glad, strah pa mu se još oduzme i nada, spreman je na sve. Upravo je to ono što se dogodilo Rusiji i Rusima dolaskom modela zapadne demokracije i spas su vidjeli u Vladimiru Putinu. Možda i ja vidim u njemu spas iako nisam Ruskinja, ali eto živim tu, Zapad kaže, u istočnoj Europi. Možda je upravo Putin onaj koji polako, na rusko-okrutni način, pretvara Rusiju ponovno u svjetskog igrača koji će držati balans na političkoj i vojnoj karti svijeta.

Potrebno je pustiti vremenu i, rekao bi Hegel, svjetskom umu da odradi svoj posao u ovom povijesnom periodu. Lukavost uma je za pojedinca neshvatljiva, za svaki narod nedorečena i javno skrivena u liku trenutnog junaka kojega se i voli i mrzi u isti mah, a taj je junak u ovom trenutku Vladimir Putin.